

SZÓKRATÉSSZAL ÉS PLATÓNNAI MENÓN KERTJÉBEN
(Interpretációs kísérlet Platón Menónjához)
(Előadás-kivonat)

Marton Péter

Akadémiai ösztöndíjas
az ELTE BTK Általános Pszichológia Tanszékén,
1064 Budapest, Izabella u. 46.

Περὶ ἀρετῆς πειραστικός - Az erényről, próbálkozó módon, - a Thrazülloszra visszavezetett, kétezer éves hagyomány határozza meg így Platón Menón című dialógusának központi témáját és formáját. A dialógus tartalmaz azonban számos olyan részletet is, amelyből felépíthető a platóni életmű korai szakaszának tudás-modellje is.

Előadásomban olyan interpretációs elméletet kívánok bemutatni, amely egyrészt rekonstruálja ezt a modellt, másrészt megmutatja azt is, hogy ez a modell bizonyítottá is válik a dialógus során. Így, kétségbe vonva a hagyományt, meggyőződésem szerint a Menón valóban központi, filozófiailag nemcsak kérdéseket felvető, de válaszokat is adó központi témája a tudás, sőt ennél is továbbmenve a tudás tudása.

A dialógusban központi szerepet játszik a rabszolga fiúval folytatott párbeszéd, ahol a menónbeli-Szókratész a négyzet megkettőzésének feladatán bemutatja, sőt állítása szerint bizonyítja, hogy minden ismeretszerzés valójában visszaemlékezés arra, amit a lélek korábban földi vagy Hádész-beli állapotában látott. Ez a "bizonyítás" azonban több kérdést is felvet:

- Tekinthető-e ez a beszélgetés valóban bizonyításnak, pontosabban megfogalmazva a kérdést és egyben visszautalva arra, amit előadásom elején célként tűztem ki, bizonyíttatik-e a visszaemlékezésről vallott tan a dialógus során.

- Hogyan kell értenünk azt, amit Szókratész állít, hogy ő egyáltalán nem tanítja, csak kérdezi a fiút, amikor - a beszélgetés tanúsága szerint - a fiú nem tesz nagyobb szellemi erőfeszítést annál, mint hogy meghatározza, hogy mennyi kétszer kettő, és lelkiismeretesen követi Szókratész útmutatásait.

E problémák végső soron természetesen ahhoz a kérdéshez vezetnek, hogy mit jelent a visszaemlékezés folyamata, de

hozzáfűzzük ehhez, hogy úgy keressük a választ, hogy az összhangban legyen a Szókratész által adott illusztrációval.

Kilépve először ebből a beszélgetésből, a dialógus végéhez fordulunk, ahol a menónbeli-Szókratész meghatározza, hogy mi a különbség tudás és helyes vélemény között. Szemben az antik filozófiában és Platón későbbi dialógusaiban is megszokott különbségtétellel, amely szerint a tudás és helyes vélemény szükségszerűen tárgyában kell, hogy különbözzék, e dialógus szerint, ahogy a Larisszába vezető út példája¹ is mutatja, tárgyukban megegyezhet a helyes ismeret e két forrása. A különbséget az jelenti, hogy amíg a helyes vélemény fennállása esetén bár helyesen cselekszünk vagy beszélünk, erről nem tudunk, addig a tudást definitség, körülhatároltság, a szükségszerűség tudata kíséri: ez és ez így van és így is kell lennie.

A tudás, tanítja továbbá a menónbeli-Szókratész, a bennünk meglévő helyes véleményből jön létre, és ami ahhoz kell, hogy a helyes véleményből tudás jöjjön létre, az a visszaemlékezés folyamata. A visszaemlékezés adja meg a szükségszerűség mozzanatát.

Hogyan történik mindez? - kérdezhetjük és ezzel vissza is fordultunk a fiúval folytatott beszélgetéshez.

A beszélgetés során a fiú hibás válaszok Szókratész általi megcáfolásával és végül azáltal, hogy Szókratész ténylegesen meg is mutatja a helyes megoldást, eljut ahhoz, hogy valóban tudja, mi a helyes megoldás. Ahhoz, hogy a fiú ne csak belássa, hogy a négyzet átlója kielégíti a megoldást, de azt is, hogy ez a megoldás szükségszerű és máshogy nem lehet a menónbeli-Szókratész által megmutatott feladatot megoldani, szükségesek a fiú számára egyáltalán szóbjöhető válaszok - amelyek végül is hibásaknak bizonyulnak. A fiú úgy elbizonytalanodik, hogy egy zsibbasztó rája áldozatához lehet leginkább hasonlítani, és csak ekkor mutatja meg Szókratész a helyes megoldást. A visszaemlékezés két szakaszra oszlik tehát. Ez a két szakasz egyébként elhatárolható azzal a két megjegyzéssel, amelyeket Szókratész a fiúval folytatott beszélgetésből kilépve azért tesz, hogy Menón számára világossá

---

¹A Larisszába vezető út értelmezése sok nehézséget jelentett számomra, ennek megoldásában nagy segítségemre volt Farkas János László hozzászólása az előadás során, amelyet ezúton is megköszönök.

tegye, hol tart éppen a dialógus. Az első szakasz destruktív jellegű, ez teremti meg a szükségszerűség mozzanatát, míg a második szakaszban a helyes megoldás, a pozitív ismeret felmutatásával létre is jön a tudás. Ez a második szakasz "ugrást" igényel, a helyes vélemény felszínre kerülésétől el kell jutni ahhoz, hogy belássuk, ez így van és csak így is lehet.

Még egy példát hozok itt fel arra, hogy a tudás valóban ilyen struktúrájú. A beszélgetés elején Menón úgy próbálja meghatározni, hogy mit jelent az erény, hogy felsorolást ad a különböző nemű, korú, társadalmi hovatartozású emberek testreszabott erényéről. Szókratész azonban mindenáron egyetlen definíciót akar, amely minden erényt egyszerre meghatároz. Az ilyen definíció azonban éppen a szükségszerűség mozzanatát tartalmazná: ez az erény és nem lehet más.

Végül meg kell mutatnunk, hogy a menónbeli-Szókratész nem egyszerűen bemutatja a tudás és visszaemlékezés itt kibontott fogalmát, de be is bizonyítja ezt, azaz a tudás tudásává "köti le" a visszaemlékezés felhasználásával.

Ahogy a mű számos interpretátora megmutatta: a Menónnal folytatott kezdeti beszélgetés, amely elvezetett a fiúval folytatott párbeszédig és magának ennek a beszélgetésnek az első szakasza analógnak tekinthető. Az is megmutatható azonban, hogy itt nemcsak az erény, de a tudás fogalmát illetően is elbizonytalanodik Menón. A geometriai példa után pedig Szókratész, a hipotetikus módszerrel élve azt is megmutatja, miként lehetséges tudáson kívül helyes ismeret - a helyes vélemény révén - és ez ugyancsak hozzájárul ahhoz, hogy a tudás fogalmát a maga szükségszerűségében láthassuk. A pozitív ismeretet Szókratész isteni forrásra - például papokra és papnőkre - vezeti vissza, miként ezt az erény esetében is tette.

Ezzel megmutatjuk, hogy a dialógus során nemcsak megismerjük a tudás fogalmát, de ez maga is tudássá válik.²

---

²Interpretációm elkészítésében, a filológiai munkákban felbecsülhetetlen segítséget kaptam Tengelyi Lászlótól.

Munkám egy korábbi változatának elolvasásával és kritikai megjegyzések megtételével további segítséget kaptam Bodnár M. Istvántól, Pléh Csabától és Simon Gábortól. Az előadás során az ELMOHA minden résztvevőjétől számos hasznos tanácsot kaptam. Minden segítséget ezúton is nagyon köszönök.